

מנחם פרוש רוכש מודעות ל"קול ישראל"

דב גנחובסקי

השבועון הירושלמי "קול ישראל" היה עתונה הראשון של "אגודת ישראל" הירושלמית, להבדיל מביטאונים אחרים של ה"אגודה". גיליונו הראשון הופיע בכ"ד באדר תרפ"ב (על נייר המכתבים שלו נכתב כי העתון נוסד בתרפ"א), ועורכו הראשון היה הרב ופאל קצנלנבוגן, אחד מגיירי הדעת שכירושלים ומגדולי תלמידי החכמים בה. אותו גיליון ראשון וכמה מאלה שבאו אחריו הוגדרו עדיין כ"עתון חרדי שבעיני" שיצא לאור על ידי "צעירי אגודת ישראל", שהיו אז הקבוצה הקיצונית ביותר בקרב חרדי ירושלים, ונודעו בין השאר במלחמות השבת שארגנו, בעיקר נגד משחקי כדורגל בשבת, ובמאבקים נגד הרב הראשי הראי"ה קוק. כעבור כמה גיליונות הועבר העתון לידי הסתדרות אגודת ישראל, והרב משה בלוי נעשה עורכו. מטרת העתון, כדברי בלוי במלאת חמש שנים להופעתו, היתה "להודיע לכל העולם החרדי מה שנעשה בירושלים וביצוין, ואת עמדתה ומצבה של היהדות החרדית הנאמנה בארץ ישראל, ולבטא את המחאה האמיצה כנגד האפוטורופסים השונים של היהדות המתציבים לדבר בשמה."

התקפות על הרב קוק

בלוי נפטר ב-1946, אולם שנים מרובות עוד קודם לכן היה עורכו בפועל של העתון ר' משה גליקמן-פרוש, ממנהיגי אגודת ישראל בירושלים שהיה מקורב גם לחוגי היישוב הישן בירושלים שמתוכו צמח. לא בכדי שונה שם מו"ל העתון מ"הסתדרות אגודת ישראל" ל"אגודת ישראל סניף ירושלים", שכן העתון הפך להיות ביטאון ה"אגודה" הירושלמית דווקא, זו גלגול-גלגולה הנוכחי הוא סיעת "שלומי אמונים" של מנחם פרוש ומשפחתו באגודת ישראל. חוגי האגודה שמחוץ לירושלים, וכן גם ה"יקים" בהנהגת ד"ר יצחק ברזיאר ואחרים שהביאו ארצה את רוחה של ה"אגודה" המערב אירופית מלפני השואה, נזקקו לכלי מבטא אחר, "הדרך", שהגדיר את עצמו כ"ביטאון אגודת ישראל בארץ ישראל".

מתי בדיוק הסיר משה פרוש את ה"גליקמן" משם משפחתו איננו יודעים. שם המשפחה המקורי היה דווקא פלדמן, והשם "גליקמן" נרכש בכסף מלא, ממש כך, כאשר בתחילת מלחמת העולם הראשונה רכשה המשפחה נתינות אמריקנית, כהתגוננות נגד רדיפות התורכים, אמצעי שהועיל עד שארצות הברית נכנסה למלחמת העולם לצידן של מעצמות ההסכמה. אז גורש אביו של ר' משה, נפתלי גליקמן-פרוש, על ידי התורכים לדמשק ור' משה עם בנו מנחם בן השנתיים עקר מאימתם למושבה יבנאל. מעניין היה

לברר האם הפרושים מחזיקים בנתינות זו גם כיום. השם פרוש היה בתחילתו כינוי שניתן לרכי נפתלי צבי פרוש, שעלה ארצה ב-1855, לציון היותו אחד מה"פרושים", כפי שכונו בירושלים ה"מתנגדים", תלמידי הגאון מווילנה. אימוץ הכינוי כשם המשפחה היחיד היה חלק מתהליך ההזדהות עם היישוב הישן בירושלים, ש"קול ישראל" התיימר לבטא את כל חלקיו, ומשום כך אף הוסר המוטו "מטרת אגודת ישראל" מכותרת העתון, וזיקתו לאגודת ישראל הוצנעה ככל שניתן. זאת בנוסף להפיכת העתון לכלי ביטוי משפחתי-סיעתי של משפחת פרוש.

"קול ישראל" הגדיר את עצמו בימי האב והבן פרוש כ"אורגנה [במשמעות כלי הביטוי] של היהדות החרדית בארץ ישראל, נוסד שנת תרפ"א. דן על השאלות השונות אשר תעלינה על הפרק בחיי כלל ישראל בארצנו הקדושה ובגולה ברוח מסורתי טהור." אין כל איזכור לאגודת ישראל, וכאמור לא בכדי. ד"ר יוסף פונד כבר עמד ב"קשר" (גיליון 9, מאי 1991) על ההבחנה הדקה בין "עם ישראל" כפי שהוזכר ב"מוטו" של העתון בימי בלוי, ובין "כלל ישראל" בימי הפרושים. "עם ישראל" היה ציוני מדי לטעמם, והם תזרו לנוסחה החרדית המקובלת. עוד לפני ימי הפרושים, היה על "קול ישראל" להתמודד עם בעיות לא מעטות בדיווחיו. כאשר נחנך ביתו של הרב הראשי קוק במאי 1923, בטקס ארוך מאין כמותו, דיווח "קול ישראל" על הטקס לקוראיו בפירוט רב, אך הדגיש את נאומיהם של הנציב העליון ושל באי כוח "הועד הכללי", שעל מגרשם נבנה הבית, וצימצם — אך לא ביטל — את הדיווח על נאומי "הציונים". כמה חרדיים לפני כן, בתמוז תרפ"ב, נאסרו שניים מחרדי ירושלים שהתקיפו את הרב קוק ומשרד הרבנות, ו"קול ישראל" מלא היה ברכות לשני הלוחמים, כגון ברכתו של י"ל חגיז, סוחר הנייר הגדול: "מקרב ולב הנני מברך את כבוד מעלת הרבנים הגדולים, גבורי כת לעשות רצון ה', ה"ה הרה"ג ר' מאיר סעמניצער שליט"א והרה"ג ר' יוסף האפמאן שליט"א, ליום קדשם את שם שמים ברכים. זכות המצוה תגן עליהם ועל זרעם מעתה ועד עולם." בימי הפרושים היתה עמדת "קול ישראל" ביחס לרבנות הראשית בכלל ולרב קוק בפרט אחידה לחלוטין. התנגדות או התעלמות, לפי העניין.

שני עתונאים כבועי שטריימל

יד ימינו של ר' משה פרוש בעריכת "קול ירושלים" היה בנו מנחם. גבריאל צפרוני תיאר בכרך השלישי של "איגרא" את השניים

על ראשם, כל אלה הבלו אתם כנציגי הרבנות של היישוב הישן. בהדר לבושם השתוו לנציגי הכנסיות הנוצריות, שהופיעו אף הם בכל הדר מלבושיהם. נציג ה"טיימס" הלונדוני, הכומר ברידג'מן, קרא להם בשם "העתונאים הרבניים ביותר". אני הצגתי אותם לפני ידידי מבין הכתבים הזרים כעתונאים בני דור שביעי בירושלים. אוליביה מאנינג, הסופרת האנגליה הנודעת, (מחברת "הטרילוגיה הבלקאנית") ובעלה רגינלד סמית, שניהל את תחנת הרדיו הממשלתית "קול ירושלים", הצטלמו בחברתם, ומשמאלם ניצבו נציגי הכנסיה הארמנית.

מי שימצא אותו צילום, מעשה ידי הצלם פרד דונקל שגם את סיפורו הביא צפרוני, יִפְּה את הרבים. סיפור בתוך סיפור בתוך סיפור הוא עניין חבישת השטריוילים שצפרוני הזכיר בתיאורו וצולמו על ידי דונקל. על ההבדל בין שטריוייל חסידי לשטריוייל ירושלמי אפשר להאריך הרבה. העתון, אגב, לא היה בדיוק "צנום". בשנות ה־30 הוא הופיע בפורמט גדול מאד, וכדרך כלל בשמונה עמודים, לעתים גם ביותר.

אך מנחם פרוש לא היה רק "הכתב הראשי וסגן העורך". למעשה, היוו האב והבן כמעט את כל המערכת, ואחד מעיסוקיו הראשיים של מנחם גליקמן-פרוש, כפי שעדיין חתם אז, היה לרכוש מודעות ל"קול ישראל". כאשר נעשה ר' משה פרוש לעורך העתון, בשנת 1935 לערך, הוא היה כבן 42, ובנו וסגנו מנחם היה אז בן 19.

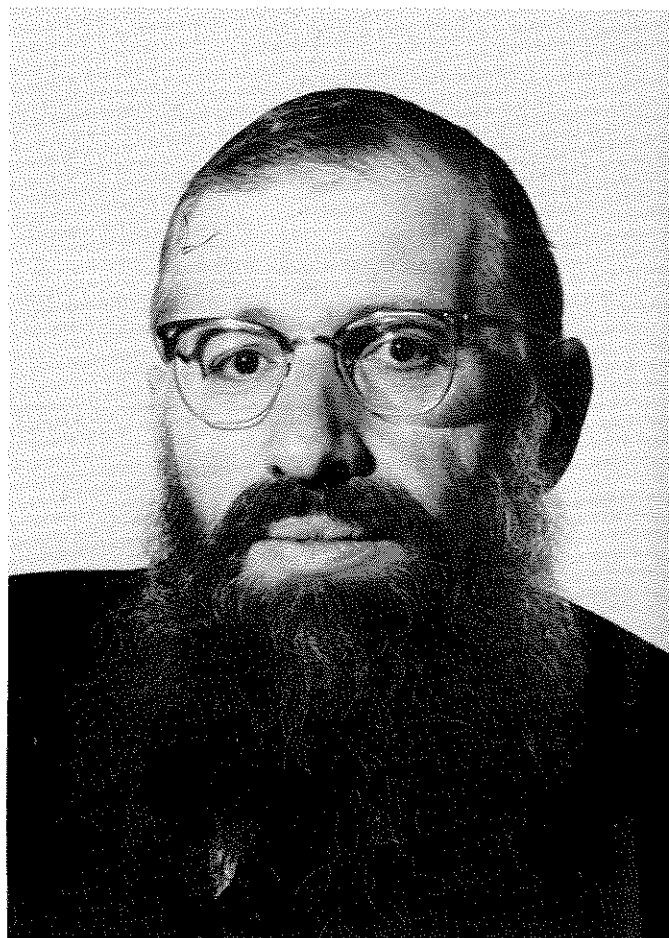
בט"ו אב תרצ"ו כתב מנחם גליקמן-פרוש אל "האדון הנכבד מר ב. לוינסון, סוכן לפרסומים, רחוב יפו כאן". בנימין לוינסון היה מראשוני ענף הפרסום בארץ ובירושלים בפרט, וידיו רבו לו בתחומים רבים של פירסום, פירסומת, פירסומים ועוד, ומהם שבהם היה ראשון בארץ. הוא היה מחלוצי הפירסום של חברות זרות, אמריקניות ואנגליות, בעתוני הארץ, ועסק גם בפירסום מודעות של ערבים בעתונות העברית ולהיפך. מכתב זה, וכן השניים האחרים שיוכאו להלן, ניצלו מארכיונו העצום של לוינסון שהושלך לאשפתות בירושלים אחרי פטירתו.

פנינו במכתב אל האדונים בעלי בית המרקחת סלומון, לויין ואלשטיין [אלה האבות המייסדים של "טבע" דהיום, ושמן מופיע עד היום כשם חברה־בת של קונצרן זה] בדבר פרסום מודעותיהם בעתוננו, וענו לנו שהם מסכימים בדבר ורק שנפנה בזה אל מעלת כבודו. ידידנו מר לוינסון, כמה פעמים אשר העירונו לו בדבר התחשבות עם עתוננו. אנו יודעים שטרדותיו משכיחים אותו, אבל מבקשים אנו בזה ממנו שכאן בדבר המודעות של הנז' יסדר נא להמציא גם לנו לפרסום את מודעותיהם. בכלל רוצים אנו להעיר לו בדבר מודעות משאר בתי המסחר הנמסרים לרשותו שידע נא תמיד להתחשב עם עתוננו, אשר סוף סוף הנהו האורגן היחיד של היהודים החרדים והיחיד לתנועת אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל בכל הארץ. אנו מסכימים לסידור הנחת הגנות למודעות שימסרו לנו על ידו. מחכים אנו לתשובתו ואנו רוצים

כעתונאים, במסיבת עתונאים שהמשכה במסיבת קוקטייל ("הראשונה בירושלים") שנערכה בשלהי 1941, בביתו הירושלמי של סטיבן רנסימן, אז איש מודיעין בריטי ורק בתחילת הקריירה האמיתית שלו כחוקר הצלבנים וביזנטיון, ברחוב אבן־כטוטה בשכונת באב איזרהה. דיירים קודמים באותו בית מפואר היו ג'ון פילבי, יועצו של המלך אבן סעוד ומשפחתו וביניהם הבן קים, לימים המרגל הנודע, ונשיאה ראשון של האוניברסיטה העברית י"ל מגנס. בקהל פקידי הממשלה, העתונאים והמרגלים שתואר בחן רב, בפרטי פרטים ובדייקנות נדירה על ידי צפרוני, היו גם הפרושים:

זוג עתונאים שמשך תשומת לב בהופעתו הססגונית באותו ערב היו רבי משה פרוש, עורך "הקול", שבועון צנום, בטאונה המרכזי של אגודת ישראל, ובנו מנחם פרוש, כיום חבר הכנסת, שהיה אז הכתב הראשי וסגן העורך. מפאת קדושת השבת איחרו לבוא. החלוקים הכחולים בעלי הביטנה האדומה, השטריוייל המודקק

מנחם פרוש בצעירותו, בתקופת הוצאת העתון "קול ישראל"

להיות בטוחים שיסדר את הדבר לשביעות רצוננו שיהיה בזה גם לשביעות רצוננו. ככל הכבוד, מנחם גליקמן-פרוש, מערכת והנהלת "קול ישראל".

ונאה, באותה לשון רבים מלכותית בה הוא משתמש גם היום:

בקשר עם פרסום המודעות אודות נעלי "באטא", רוצים אנו בה להעיר לו שימציא גם לנו את המודעות כמו בשנים הקודמות. אנו רוצים להיות בטוחים שישים לב להערטנו ולחשובתו אנו מחכים. ככל הכבוד, מנחם גליקמן-פרוש.

בעיות בתחום התשלומים

מה לא עושים עבור מודעות ועבור כסף? מייפס קצת את המציאות. ב"לוגו" של העתון עצמו, פרט לאיזכור "אגודת ישראל סניף ירושלים" כמ"ל כדרישת החוק, לא הוזכר הקשר בין ה"אורגן" והאגודה. להיפך, הקשר הזה טושטש כמה שיותר, כדי למצוא חן בעיני היישוב הישן ולמשוך את הקוראים מחוגיו. אבל במכתב לסוכן הפירסום, ואפילו לאחד כלוינסון שלא היה כמותו מעורה בנעשה בירושלים, נכתבו דברים שונים. היום, אין צורך לומר, מעטים סוכני הפירסום שמקבלים מכתבים כאלה מהנהלות העתונים.

את מכונת הכתיבה בה נדפס המכתב הזה קיבל כנראה "קול ישראל" רק סמוך לכתיבתו. זאת, לא רק בהסתמך על התיקונים הרבים והטעויות שנשארו בהדפסתו, אלא מפני שבח' ניסן תרצ"ו כתב מנחם גליקמן-פרוש אל לוינסון, ועדיין בכתב יד מסולסל

מכתבו של מנחם פרוש לבנימין לוינסון על נייר מכתבים של העתון, 1936

KOL ISRAEL
ORTH. WEEKLY
P. O. B. 925 TEL. 451
JERUSALEM.

קול ישראל

אורגנה של היהדות החרדית בארץ-ישראל
נוסד שנת תרפ"א
דן על השאלות השונות אשר תעלינה על הפרק
בחי כלל ישראל בארצנו הק' ובגולה ברוח מסורתית טהורה.

העריכת והתחלפה:
ירושלים, רחוב מאה שערים
טלפון: 451

המחיר למכתבים ולכספים:
ירושלים, תבת דאר 925

בית ירושלים ת"א ג' ה' ניסן / תרפ"ו

כביש הירוק / תכנה זר לוינסון

כ"ה

בקשר עם פרסום המודעות "אודות נעלי באטא" רוצים אנו בה להעיר לו שימציא גם לנו את המודעות כמו בשנים הקודמות. אנו רוצים להיות בטוחים שישים לב להערטנו ולחשובתו אנו מחכים. ככל הכבוד, מנחם גליקמן-פרוש.

כ"ה הכ"ב

מנחם גליקמן-פרוש

מחיר הסדרעות
 כל שורה פשוט 4 גרוש
 לפוסטות רביים
 תנחת הנוגה

אין הסלרטה אחראית בעד
 תוכן הסדרעות ומגנון.
 מאפרים וכתבות שאינם
 נדפסים אינם מושבים.

האירסה לכל עניי השכרת
 והארטיסטיקה
 Redaction "Kol Israel"
 P.O.B.513, Jerusalem
 Palestine.
 מספר התלפון: 481 Tel.

קול ישראל

תנאי התרומה
 מארץ ישראל
 לשנה 60 גרוש
 לחצי שנה 24 " "
 כאגולה לשנה 15 שילינג
 כאפריקה 1/2 " "
 כשאר הארצות לפי הערך הזה
 כמדצת הולנדית הסוגה
 2 גולד

על המוסים להכניס כסופים
 את רמי המנוי.

הפול: המטרדות
 אנורת ישראל
 הארחה:

דיג עפרם טרייש ככרי
 רסום הריש צוקרמן ירושלים

עתו חררה שבועי

VOL. VI JERUSALEM MONDAY 28 MARCH 1927

מסורת אגודת ישראל: לפתור כרות התורה והמצות את השאלות השוערת אשר תעלינה יום יום על הפרק בחיי עם ישראל.

שנה ששית עה"ק ירושלים ח"ו יום שני כ"ד אדר"ב תרפ"ז גיט"ב ע"ה

"קול ישראל" בגירסתו המוקדמת, שנות ה'20

— דבר שלא פעם היה לצנינים בעיני מנחם פרוש וסיעתו באגודה. אילולא העמיד מנחם פרוש אז את הדפוס לרשות העתון החדש, ייתכן וקטע זה בתולדות עתוני אגודת ישראל היה נכתב אחרת לגמרי.

ר' משה פרוש עבר כאמור במלחמת העולם הראשונה ליבנאל ויסד שם תלמוד תורה. מאוחר יותר חזר לירושלים ויסד בה את תלמוד התורה "בני ציון", אחד ממוסדות החינוך הראשונים במגזר החרדי לספרדים, שבו למדו בין השאר הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו, שניהם רבנים ראשיים ו"ראשונים לציון". ב־1950 נבחר ר' משה לעיריית ירושלים, ובמשך 19 שנה כיהן כסגן ראש העיר. אחד מתפקידיו הצעירים ביותר היה לקדם בלחם ומלח ובכרחה המתאימה את אורחי המדינה והעיר בכניסה לירושלים, והיה זה כמדומה טדי קולק שנהג לומר שבלעדיו זקנו הלבן של ר' משה הטקס לא היה טקס. משפרש ר' משה מהעיריה נכנס במקומו בנו, מנחם, שכהן בתפקיד סגן ראש העיר מ־1969 עד 1974 ואז "הוריש" את התפקיד לבנו, מאיר פרוש, המכהן בו גם כיום, זה יותר מעשרים שנה, דור שלישי של משפחת פרוש בעיריה.

מנחם פרוש נבחר לראשונה לכנסת ב־1959, ואולץ לפרוש ממנה בתחילת כהונת הכנסת ה־13, ב־1992, אחרי הגרלה שבאה לקבוע מי מח"כי האגודה יפרוש לקיום הוראת מועצת גדולי התורה לרוטציה בסיעת יהדות התורה. מאז הימים בהם "מכר מודעות" ב"קול ישראל" חלפו שנים רבות. וכך גם מימי עריכתו את "המבשר" במשך כמה חודשים ב־1949. בנו יורשיו, מאיר בפוליטיקה ונפתלי בעסקים, הולכים בעקבותיו, אך ככל הידוע לא בקטע זה של עתונאות ומכירת מודעות.

טעמו היטב גם "בקול ישראל", ובכ"ג תמוז ת"ש, למשל, כותב מנחם גליקמן פרוש עוד מכתב ללויסון:

נתבקשנו ממר ערדשטיין לעורר אותך בדבר תשלום הסך 980 מא"י [קרוב ללירה א"י אחת] תמורת המודעה של אדריאטיקא [חברת ספנות איטלקית גדולה שהביאה אלפי תיירים ועולים ארצה], כי כפי החוזה בינינו כל מודעה העוברת על ידי מר ערדשטיין נזקף על חשבוננו. וכן גם מודעות אדריאטיקא נזקפים לחשבוננו הפרטי אשר לפני בקשת מע"כ [=מעלת כבודן] סדרנו שזה יעבור על ידו. נודה לו לתשומת לבו.

במילים של ימינו אלה, עניין קטן של חשבונאות... מעבר ללשון מסורבלת, יש כאן עוד קטע בדברי ימי הפירסום בארץ, ידי כמה אנשים היו במודעה של מפרסם זר, ודרך כמה חשבונות עבר התשלום עד שלפחות חלקו הגיע ליעדו.

דור שלישי בעיריה

"קול ישראל" נסגר בסמוך לקום המדינה. במקומו, אחרי כמה ניסיונות שלא האריכו ימים, וביניהם גם "המבשר" בעריכתו של מנחם גליקמן פרוש, קם והופיע בתש"י "המודיע", ומנחם פרוש העמיד לרשותו את "דפוס ספער" שהיה אם לא בבעלותו הרי ברשותו, והיה למעשה העיסקה הראשונה שלו ותחילתה של אימפריה כלכלית לא קטנה כלל וכלל. "המודיע", שמתחילתו היה של אגודת ישראל הארצית, הוקם ע"י ר' יצחק מאיר לוי, שר הסעד הראשון בישראל (או היה בהחלט מותר לנציגי אגו"י לכהן כשרים בממשלה) שהיה גיסו של הרבי מגור. העתון מצוי למעשה עד היום תחת השפעתה ההדוקה של חצר גור אם לא בשליטתה